

«Pançatantra» ýa-da durmuş ýoluny görkeziji baş kitap 1199-njy ýylda jaýnizm dinine uýýan hindi monahy Purnabhadra tarapyndan düzülipdir. Ýöne ondan öňem şol baş eseri birikdirýän kitaplar bar eken. 300-nji ýylda kaşmirli bir brahman bu kitaby ilkinji gezek düzüpdir. Eýran patyşasy Nowşirwan Adyl (531–579) daşary ýurtlardan getirilen köp kitaplary terjime etdiripdir. Şonda ol hindileriň öwüt-nesihat beriji bir kitabyň bar-dygyny eşidip, ýaş tebip Burzoýeni şony getirmäge iberýär. Ýöne ol kitap diňe patyşanyň köşgünde saklanýan eken. Ony keseki adamlara görkez-mändirler.

Burzoýe mekirlilik bilen bu kitaby ele salýar we göçürip alýar. Soňra Eýrana getirip, pehlewî diline terjime edýär. Arap basybalyjylarynyň çozuşy döwründe köp kitaplar ýok edilipdir. Ýöne şol kitabyň pehlewî dilinden arap diline terjime edilen görnüşi saklanyp galyndyr, 750-nji ýylda Ibn al-Mukaffa «Kalila we Dimna» ady bilen bu kitaby arap diline terjime edipdir. (Ibn al-Mukaffany soň örän gynap öldüripdirler. Ilki el-aýagyny çapyp, gözünüň önünde ýakypdyrlar. Sebäbi oňa halyf Mansuryň adyndan onuň Abdylly atly özüne garşy gozgalaň turzan daýysynyň günäsiniň geçilendigi barada hat ýazmaklygy tabşyrypdyrlar. Ibn al-Mukaffa ol hatda: «Eger-de daýymy aldasam, aýallarym talak, malym wakfa bagyş edilsin, gullarym bolsa azatlyga goýberilsin» diýip ýazýar. Bu sözler halyf Mansura ýaramandyr.

Hindi kitabynda şagallaryň ady Karataka we Damanaka bolupdyr. Ýöne arap diline ol Kalila we Dimna diýlip terjime edilipdir. Bu kitap türkmen diline-de terjime edildi. Ýöne «Kalila we Dimna» eseriniň basnýalary türkmen halkynyň arasynda dilde aýdylýan görnüşde has gadymy döwürlerden bäri meşhur bolupdyr.

Bu kitabyň öwüt-nesihat beriji gysga mazmunly basnýalary, timsallary dünýä halklarynyň ünsüni hemişe özüne çekip gelipdir. Ol arap dilinden pars, gadymy ýewreý, latyn, grek, soňra beýleki ýewropa dillerine terjime edilipdir. XVI asyrdan türk diline, 1888–1889-njy ýyllarda özbek we tatar dillerine terjime edilipdir. «Kalila we Dimna», esasan, on ýedi we üstüne goşulan ýene-de iki bapdan durýar. Bu kitapda getirilýän hekaýatlaryň içinden orta asyrlarda giň ýaýran, hökümdarlaryň, patyşalaryň şugulçylara ynanjaňlyk edip, bigünä adamlara howlukmaç jeza bermezlige çagyryş ideýasy eriş-argaç bolup geçýär, ýöne kitapda, ondan başga-da, durmuşyň dürli meselelerine degişli hekaýatlar, öwüt-nesihatlar getirilýär.

Bu hekaýatlar (ýa-da tantralar) döwleti dolandyrmagy, baýlyk ýygnamagy, işewürligi öwredýär. Şol bir halatda gysyklygy, öz peýdaña çapyp, adamkärçilikden ýüz öwürmegi, ýamanlygy ýazgarýar.

Patyşalara, hökümdarlara, ýönekeý adamlara öwüt-nesihat beriji kitaplar başga-da bolupdyr. «Pançatantradan» nusga alyp, soňra XI–XII asyrlarda Hindistanda «Totynyň ýetmiş

hekaýaty», Gündogar ýurtlarynda «Kowusnama» (1082-1083), Ýusup Has Hajyp Balasagunlynyň «Kutat gu bilik» (Bilimnama) (1069-1070) poemasy ýaly eserler döredilipdir.

Selbi AHMEDOWA

Döwletmämmet Azady adyndaky

Türkmen milli dünýä dilleri institutynyň talyby